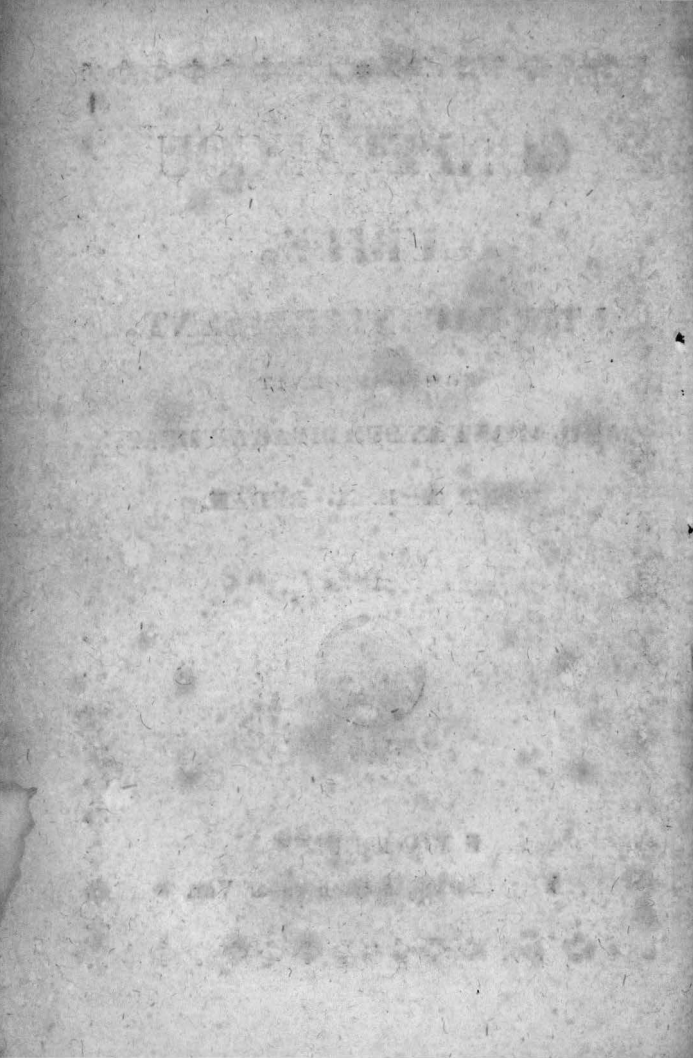

CONFÉRANÇOU
CURIUS,
UTIL HAC INTERESSANT,
COMPOSET EVIT
AMUSAMANT AN DUD DIVAR AR MEAZ,
GANT A.-L.-M. LÉDAN.

E MONTROULEZ,
E ty LÉDAN, e traon ru ar Vur.

rac XIX 082
(1)/J (1)

CONFÉRANÇOÛ

CURIUS,

UTIL HAC INTERESSANT.

G. GANT piou e zeo bet poblet ar bed?

R. Gant bugale Noë : Sem, Cham ha Japhet.

G. Pez seurt partach a voe grêt dezo?

R. Sem en devoe al lodennou eus ar c'hreiz-de eus an Asi; Cham en devoe an Afriq, ha Japhet an Europ, hac al lodennou nord en Asi.

G. Pet sqiant natur en deus an den?

R. Pemp : Ar Güelet, ar C'hlêvet, ar Blassa, ar Chuessa, hac an Touch.

G. Piou en deus invantet ar Scritur?

R. En attribui a rear da Zouc memes, a roas da Voyses an dec Gourc'hemen eus al Lezen, scrifet var diou daul ven. Cadmus, roue Thèbes, mab da Agenor, roue Phenici, a zigassas ar Scritur eus a Phenici en Grec, vardro ar bloaves 1617 aroc J.-C.

G. A bez seurt utilite eo ar Scritur?

R. N'en deus den na gonven e zeo an utilite eus an oll sqiantchou : beza e zeo ene ar c'hommerç, tablen an amzer dremenet, reglen an hiui da zont, ha messager ar sonjesonou. Anfin, ar Scritur a zo un dra necesser d'ar sqiantchou oll, pa zeo güir anes-an ne alset qet agissa

e stat abet eus ar vuez, dreist oll, en ur vrô e pehin
na vever nemet dre ar c'hommerc.

G. Petra eo an Eol?

R. Ur globin caer meurhet, a so o slêrijenna an douar, hac an oll gorfou all ténval eus ar pez a gompos ar bed.

G. Petra en deus an Eol a deoder?

R. Beza en deus var dro tri c'hant nontec mil leo, tost da gant unnec goech brassoc'h eguet hini an douar; dre betra e veler e zeo brassoc'h an eol vardro ur milion pêvar c'hant mil goech eguet an douar. Beza e mâ pêvar milion lêo ha trêgont diouzomp.

G. Da betra e servich an Eol?

R. Da sclêrijenna ha da domma an douar, da brodui ar plant, an anevalet, ha da ober dezo beva ha cresqi. An Eol a sclêrijenna ar bed abaoe ma zeo crouet, ha placet eo gant Doue ivez qer just evel ma zeo dleet, evit beza util deomp : rac ma vez luelloc'h, ne alse qet astomma an douar; ma vez izelloc'h, e teufe da c'hrillaqement so oll. Servicha ra c'hoas da regli buez an dud, dre an heuriou, an deveziou, ar misiou, ar bloaveziou hac ar c'hantvejou : anfin, hep an Eol na else den beva.

G. Livirit din hac an Eol a fluch?

R. Goechall e credet e troe an eol endro d'an douar; mes bremâ e zoar sur e zeo an douar a ra an dro d'an eol.

G. Pegueit e mâ al Loar diouzomp?

R. Pemp mil ha pêvar ugent tri c'hant peder lêo varnuguent peurvuia, rac avichou a vez tostoc'h, hac avichou pelloc'h : vardro pemp goech varnuguent e zeo biannoc'h eguet an douar.

G. Pegueit emedi ar Stered eus an douar?

R. N'eus qet gallet er stadudi en ur sêçon sclêr; mes gouzout a rear penos ar re so an tosta, a so, d'an neubeuta tout, pêvar c'hant mil goech pelloc'h eguet an eol.

G. *Petra eo un Eclip Eol?*

R. Un Eclip Eol en deus lec'h pa en em gav al Loar etre an Eol hac an Douar.

G. *Hac un Eclip Loar?*

R. Un Eclip Loar a êru, p'en em gav an Douar etre al Loar hac an Eol.

G. *Penos en em form ar Glao?*

R. Dre stancadurez ar c'hounabrennou, a so forçet gant an avel, pe an digoridiguez eus an ear, a forç d'en em unani en haunac'hou, pere en em gueb neuze deut da veza re hounner evit en em souten en ear hac a goez en Glao.

G. *Petra eo an Erc'h?*

R. Un dastumidiguez eus a damouigou scorn, meur-bet bian, formet dre calediguez ar c'hounabrennou. An tamouigou scorn-se, ouz en em unani en nombr bras, had en eur lezel entrezo calz a spaç gollô, ne formont nemet pluennouigou scanv a Erc'h, pere a receo eus a bep costez ar sciêrijen, hac a harris guen-cann.

G. *Penos en em form ar Grizill?*

R. En em formi a ra eus tacadennou glao, pere, en ur dremen ebars en ouabrou yen, en em scorn en eur goeza. Evelse ne dlefe james beza brassoc'h eguet an dacadennou glao; mes mar deo yen aoualch evit scorn ar bannac'houigou dour a rancontr, pe m'en em unan meur a c'hreunen assambles, e teu da veza tevoc'h, hac e form ar greuniou-se, pere a so avichou bras evel ur graouen pe ur vy; ar pezh a so caus peurvuia e ra muioc'h a zroug ar Grizill eguet ar glao, eus a behini ar bannac'hou, elec'h en em unani en eur goeza, so, er c'hontrol, diviset dre ar resistanc eus an ear.

G. *Petra eo ar Gurun?*

R. Ar Gurun a so ur vogueden, pehini o veza ranfermet en ur gouabren, a sco gant nerz ar gouabren-se; al luc'heden a baris aroc ar gurun, a deu deus ar stocaden;

pehini a anflam ar vogueden-se. Ar foultr, pehini eo ar vogueden-se anflamet, o tont anfin da grevi ha da zifframma ar gouabren, dre an oll effortchou a ra, a fraill hac a zistruch oll gement a rancontr.

G. *E pet gevren e tiviser ar bed?*

R. E pemp: an Europ, an Asi, an Afriq, an Ameriq, hac an Oceani.

G. *Gant piou e zeo bet disoloet an Ameriq?*

R. Gant Christoph Colomb, naviguer brudet bras eus a Gên, en Itali, er bloa 1492.

G. *Pehini eo ar vrassa eus ar beder guevren-se eus ar bed, hac e pehini en em gav ar muia a dour hac a arc'hant?*

R. An Ameriq.

G. *Pehini eo ar binvidiq e froueziou an douar?*

R. An Asi: hi eo a fournis ar spiceres, ar mein hac ar plant precius, ha calz a draou all.

G. *E pehini eus anezo e santer ar brassa tomder?*

R. En Afriq, brô ar vaurianed.

G. *Pehini eo ar muia poblet, hac e pehini e zeo ar sqiantchou ar muia soignet?*

R. An Europ, ar bianna eus anezo, mes ar gaera hac an interessanta. Enni en em gav ar greizen eus an de- readeguez, ar bividiguez, al lezennou, ar sqiantchou hac ar c'hommerç.

G. *Penos e hanver ar pévar gostez eus ar bed?*

R. Ar Chreiz-dez, an Nord, ar Sav-Eol, hac ar C'hus-Eol.

G. *Penos gouzout al lec'h m'en em gaver?*

R. Ne zeus nemet trei ar c'hein d'ar sav-eol; neuze e zeus a gleiz ar c'hreiz-dez, a deo an nord, adrec ar sav-eol, ha dirac ar c'hus-eol.

G. *Penos e hanver an Avelou a c'hoez eus ar pévar gostez-se?*

R. O henvel a rêr er memes renq : Avel Su , Avel Nord , Avel Reter , hac Avel Gornaucq.

G. *Petra eo ar Môr?*

R. Ur vrasder divusul , goloet a zour c'hoëro ha sall.

G. *Perac eo sall ha c'hoëro an dour môr?*

R. Dre gombinêson meur a vatier , eus a bere e zeo an haulen al loden principal , hac a deu a fouç ar môr memes , gant re-all digasset gant ar rivierou vras en em dol ebars , hac ives c'hoas ar re a zorti eus a voren an douar.

G. *Penos e tiviser an amzer?*

R. Dre ganvet , dre vloas ha dre vis.

G. *Pêt devez en deus peb Mis?*

R. Guenveur en deus 31 ; C'huevrer , 28 pe 29 , herves ma vez ar bloaves ; Meurs , 31 ; Ebrél , 30 ; Mae , 31 ; Even , 30 ; Gouere , 31 ; Eost , 31 ; Guengolo , 30 ; Here , 31 ; Du , 30 ; ha qerzu , 31.

G. *Petra a hanver bloaves ordinal , pe biseost?*

R. Ar bloaves ordinal e deus 365 devez , hac ar bloaves biseost 366 : erruout a ra bep pêvar bloas.

G. *En ped loden e tiviser ar Bloa?*

R. En peder : an Nevez-Amzer , an Hân , an Discar-Amzer , hac ar Gouân.

G. *P'eur e commançont-ii?*

R. Ar guenta a gommanç an 21 pe an 22 a veurs ; an eilvet , an 20 pe an 21 a even ; an drivet , an 20 pe an 21 a Voengolo , hac ar bedervet , an 20 pe an 21 a Guerzu : tri mis en deus peb sêson.

G. *Petra a ell ar Bed da gaout a vrasder?*

R. Ar Bed en deus nao mil lêo dro ; ha ma vez elleç toulla an douar dindan hon treid , e vez ret ober un toull a bêvar mil pemp cant lêo : neuze e vez cavet en tu-all tud hac o deus o zreid ous lion re-ni , rac an douar o veza rond , en em gav habitet a bep costez.

G. *Comzit din bremâ eus a un inyantion bemac.*

R. An Tan a voe ar chenta tra a zizoloas an dud. Plos ha Plox, mibien Acon, eus ar c'hoec'hvet generation, o veza o pourmen var bord ur forest vras, e teuas un tempest qen horrubl, ma scòe an eil guezzen eus eben, hac e crogas an tan e meur a hini, dre nerz ar frottamant. Plos ha Plox, pere n'o devoa guelet biscoas tam tan, a zonjas e voa se ur bunition abeurs Doue, hac e redjont en eur voela da lavarar d'o zad ar pez o devoa guelet. Acon a yeas ganto var ar plaç, e pelec'h na gavjont nemet glaou maro, mes pere a voa tom. Dre un inspiration a Zone, e lavarar d'e vugale qemer daou dam coad see'h, hac o frotta stard an eil eus eguile : en ober a rejont, ha qerqent o devoe tan.

Er bloa 130 eus ar bed, Jubal a invantas ar fêçon da ober tantennou evit en em loja. Tubald-Cain a invantas ar fêçon da forgi hostillou houarn. Naambleur, e c'hoar, a invantas ar fêçon da neza ha da ober lien.

Er bloa 139, Cain a gonstruas ar guenta kear, pehini abanvas Enochia.

Dagon a invantas ar fêçon da hada ar greun, ha da ober an alazr.

Er bloa 2178, an Athenianet a invantas ar voyen da labourat ar gloan ha d'en em servicha eus a heaul. Mysor, o pourmen var bord ar môr, a zastumas un nebeut ecumen, ha goude er beza tânvêt, e laqas ober haulen.

Qenta marc'h a zougas houarnou, a voe hini Childeric, roue a Franç, er bloa 482.

Er bloa 515 e voe construet ar c'henta Melinou e Franç.

Er bloa 830, an Holandisien a invantas an horolachou.

Ar C'hlêyer a voe inplijet e Franç, vardro ar bloa 550, invariantet tost da Rom, vardro ar bloa 400.

Er bloa 1400, Yan Guttemberg, soudard allamant, a invantas an Imprimeri.

Pell goude, ur manac'h a invantas ar Poultr,

Er bloa 1654, Charles IX, rote a Franç, a ordrenas ma commançe ar bloa ar c'henta devez a vis Guenveur: aroc e commence vardro Pasq.

Ar c'harcul decimal, ar poeziou hac ar musuriou nevez a zo ive un invantion ar gaera. Nac a boan o devoa ar scolaerien guéz goechal, o tesqi carculi dre diner, dre goennec ha dre livr! Bremâ ne zeus nemet *franco* ha *çantimou*, lêçon meurbet êzet da gareuli, hac adoptet gant an darn-vuia eus ar rouantelezoù all. Ar poesiou hac ar muzuriou eoz, a chenche casi e peb pares a Franç: bremâ ar poesiou hac ar musuriou nevez a vezo hivizi-gen ingal dre Franç oll.

G. Comzit din eus a Franç.

R. Ar Franç a so diviset hiryo en 86 Departamant, 573 Arrondissement, 2719 Canton, ha 39,381 Commun. En hirdet e devez 250 lèo, hac en ledandet 245. Beza e deus daou ha trêgont milion a bopulation, 67 regimant infantiri a lignen, 21 regimant infantiri scanv, 2 regimant Carabinierrien, 10 regimant Culasserrien, 12 regimant Dragonet, 8 regimant Lancerien, 14 regimant Chasserrien, 6 regimant Huzardet, 14 regimant Canonnerrien, 3 regimant eus ar Geni, 1 bataillon Pontonnierrien, 6 escadron Train artilliri; beza e zeus ouspen, 51 Lestr a lignen, 63 Fregaden, 108 Corvetten, brickou bras, gabaret, 45 brickou bian, goaletennou ha batimanchou bian flotill, 31 bagou vaporeur. Total 347 batimant.

G. Lavarit din ivez un dra eus ar Francisien.

R. Ar Francisien so laouen ha hentabl. Carout a reont calz an oll sqiantchou hac ar brezel; beza e zint speredus, güiziec, ingenius, soudardet calonec ha gracios.

G. Despeignit din Paris un nebeut.

R. Paris e deus 10 lèo drô, ha tost da ziu lèo a hirdet, var unan a ledandet. Beza e deus ouspen eiz cant

mil habitant Er guær-ze e zeus 1106 Ru, 120 Ru-dall, 41 Pourmenaden, 75 Placen, 12 Pors-rivier, 29 Qæ, 14 Pont, 42 Coli ha Placen-marc'hand, 33 Feunteun, ouспен 30,000 Dy; enfin, Capital Franç eo, hac unan eus ar gaera a zo er bed.

G. Hunvitar Rouantelezou principal eus an Europ.

R. Bro-Saus, ar Russi Europ, ar Suèd, an Autrich, ar Pruss, ar Franç, Naples, ar Spagn, ar Portugal, an Turki Europ, hac ar Belgiq.

G. Petra eo bividiguez ar Russianet?

R. E general e zint grossier, ignorant ha sauvach e meur a brovinc, hac eu darn-all e tisquezont beza civil, vaillant, speredus hac ingenius.

G. Petra a leverot-u eus a habitantet ar Portugal?

R. Beza e zint deread, generus, sobr ha dissimul. Tremen a reont ivez evit beza glorius ha venjançus.

G. N'hac ar Spagnolet, petra int-hi?

R. Pretanti a rear e zint rocq hac orgouillus; mes beza e zint sobr, pridirijs ha patient ebars er maleuriou. Lavarat a rear en proverb: Rocq evel ur Spagnol.

G. Petra a livirit-u eus a habitantet ar Suèd?

R. Beza e zint glorius ha vaillant, ha carout a reont ar sqiantchou hac al lux.

G. Petra a lavarit-u eus an Alamantet?

R. Tremen a reont evit beza laborius ha vaillant; mes n'int get sobr: evel calz a Vretouet, e caront o banne.

G. Petra eo bividiguez an Turqet?

R. Meurbet e caront ar repos, ha calz douguet e zint d'al lubrieite, d'al lux, d'an improcrisi, ha dreist oll d'an interest. Carantezus int en andret an estranjourien. An Impalaer a guemer an titrou pompus eus a Doue en douar, Sqeud an Eol hac al Loar, ha Distribuer Rouantelezou.

G. Comzit din ivez eus an Holandisien.

R. O bizidi a so fontet var ar vertuz. Remercout a rear en o zoues, un urz hac ur c'hundu leun a furnez, hac a so necesser d'ar gout o deus evit ar c'hommerc : n'eus pobl ebet qer propr evelto var qement a apparchant dezo. Menrbet e caront ar bièr hac ar buton.

G. *Pez seurt tud eo an Italianet?*

R. E general e zint gracios, prudant ha speredus mad evit ar sqiantchou hac ar micherious ; mes reproch a rear dezo da veza venjançus.

G. *N'hac ar Sauzon, petra int-ii?*

R. Ar Gouarnamant en deveus troet anezo a grenn d'an navigation ha d'ar c'hommerc ; simpl ha serius int ; mes mancout a reont a sobrentez.

G. *Pez seurt bividiguez o deus an Africanet?*

R. Tremen a reont evit beza feroç, digalon ha disleal, herves ur beacher benac ; mes herves darn all, en em gav meur a hobl er c'hontreou-se, o deus memes bividiguez evel a voa e commançamant ar bed. En dezert Sahara, ur marc'hadour a roas cant mil scoet evit ur banne dour, rac eno e rear bete tri c'hant lêo avichou, hep na vez cavet ur strill.

G. *Roit din un detaill eus a seiz Burzud ar bed.*

R. 1. Ar Volz caer a eure Arthemis da ober d'e fried, ar roue Mosol, er guær a Halicarnas, capital rouantelez Cari. Ar pez caer-se en devoa tri droatad ha tri ugent eus ar c'breis-dez d'an nord ; ar façaden a voa un nebeut strissoc'h, beza en devoa pêvar c'hant unec troatad a dro. E hueldet a voa eus a seiz troatad ha trêgont, ha beza en devoa c'hoec'h colonen ha trêgont en diabars. Ar philosoph Anaxagoras, eus a Glamozen, pa er goelas, a lavaras : Cetu aze calz a arc'hant chenchet e mein.

2. Templ Jerusalem, construit gant ar roue Salomon, var menez Moria, er plac ma velas David an æl destrujer eus a justic Doue, ur c'hleze noas en e zorn. Seiz vloas

e voet ous en ober. Ar plaç santel eus an templ-se a voa lir ha ledan eus a ugent ilinad, ha demeus ar memes hueldet, eus a behini dec ilinad a voa goloet eus a aour, hac an dec ilinad all eus a vein precius. Joseph, an historian, a lavar e voa ennàn dec mil cantolor aour, dec mil daul, goloet en aour, hac unan goell vras, tout en aour; ugent mil anaf aour; ha daou c'hant mil arc'hant; pêvar ugent mil plat aour, ha cant tri ugent mil arc'hant; ugent mil scudel aour, ha daou ugent mil arc'hant; ugent mil ezançouer bras arc'hant, hac anter-cant mil all biannoc'h; dec mil robe goernisset eus a vein precius; daou c'hant mil drompill arc'hant, ha daou ugent mil instrument musiq. en aour hac en arc'hant.

3. Templ ar fals-douees Diana en Ephès. Distrujet e voe gant Erostrat, pchini, evit laqat comz eus anezàn, a laqas an tan ennàn, 556 vloas aroc J.-C. Pêvar c'hant vloas e voet ous e gonstrui. Beza en devoa pêvar c'hant pemp traotad varnuguent a hirdet, ha daou c'hant ugent a ledandet, soutenet gant seiz varnuguent colonen a dri ugent troatad hueldet, ornet eus a sculpteür, pere a voa bet roet pepini gant ur roue. Ar c'hood materi a voa cedrès, hac an dorjou coad cyprès.

4. Ar Vuraillo eus a guær Babylon, construet dre urz Nabuchodonosor; beza o devoa seiz troatad ha pêvar ugent a ledandet, tri c'hant anter cant a hueldet, hac ugent lêo dro. C'hoec'h caros bras a elle tremen varnezi en eaz. Ar guær-se e devoa pemp dor varnuguent, tout e coëor massif, pe evit tra, pa bromettas Doue da Cyrus conqueuri Babylon, e lavaras dezàn : *Me a fraillo un dorjou coëor.* (Isai. ch. 25. v. 22.)

5. Statu Jupiter Olympien, e Pisa. Phidias, sculpter brudet bras, a reas anezàn. Pausanias en deus en des-peignet evellen : Guelet a rear, emezàn, an Doue azezet var un tron aour hac olifant, memes tra evel ar Statu.

Beza en deus var e henn ur gurunen a seblant beza olives; en e zorn deo e toug Douees ar Victor, en olifant, pehini e deus evit coeffuren ur gurunen aour, hac en e dorn cleiz e talc'h ur sceptre great eus a hep seurt metall precius, hac un erer er beg. E goeffeur d'an Doue a so aour tout, ha var an ornamauchou oll e zeus poltrejou a hep seurt anevalet, ha fleurion precius mentbet, ha labouret exqis.

6. Statu Apollon, en Arem, savet etal pors Rhodes, en enor d'an Eol. Qen huel e voa, ma tremene ar vati-manchou, gant ar goeliou displeguet, etre e ziuoc'har. Beza en devoa cant pemp troatad a hueldet. Charès, a Linda, disqib Lysippa, sculter brudet bras, a reas ar Statu-se; daouzec vloas e voe ous en ober. C'hoec'h vloas hac auter cant goude se e voe discaret gant ur grenamant douar, pehini a occasionas un distruch horrubl er sav-eol, ispicial e rouantelez Cari, hac en enezen Rhodes, 225 aroc J.-C. Goude ur spac a 896 bloas e voe c'avet c'hoas seiz cant uguent mil liour boes eus anezàn, pere a voe goerzet da ur judean, gant Moavia, ar c'hoec'hvet calif, er bloa 672 eus a J.-C.

7. Colonennou carre an Egypt, savet gant ar pharaonet, Rouane ar vrô, ul lèo vad eus Caira, ar gapital. Beza e zeus teir vras, hac a so vardro 200 pas an eil ous eben. An hini a so e costez an nord e deus c'hoec'h cant pas a hueldet, ha seiz cant pas a ledandet, en carre. Beza e voet tri bloas varnuguen ous o sevel, ha tri c'hant tri uguent mil den a laboure varnezo. Plin a lavar e voe dispignet seiz milion en oignon hac en rabes hepquen : an Egyptianet ancien a voa goall debrerien legumach! An diou golonen all ne dint na qen huel, na qen teo hac an hini guenta. Ar guelennadurez ancien a ro da gredi e voent grêt evit servich da volzou-bez da famillou ar Rouane, ha penos en hini vrasa e vije deposet corfou

ar rouane, goude o maro, hac ebars ar re-all corfou ar rouaneset ha re o bugale. Ar golonennou-se a so bepret en o za; ha marteze meur a zoudard côs a so c'hoas var ar meaz, hac a elfe comz eus anezo gant güirionez, rac er bloa 1797, un arme derrubl a Francisien vaillant a voa neuze er vrô-se.

G. Goude beza despeignet ar burzudou bras, comzit din bremâ eus ar burzudou bian.

R. Eh bien, selaouit : 1. Er c'hoezec canvet, Pêr Alumbus, manac'h italian, a scrifas ar *Gredo* hac an *Aviel* diveza, var un tam paper, bras evel un diner.

2. Un den all, qer paciant, a bresantas da Elisabeth, rouanes Brô-Sauz, un tam paper deus vent un ivin, var behini e voa scrifet sclêr Gourc'hemenou Doue, ar *Gredo* hac ar *Bater*, hac an dat eus ar bloas.

3. Jerom Faba, hêleg italian, a reas ur pez labour, en beuz, pehini a represante oll mysteriou Passion J.-C., hac a zastume en ur graouen guelvez.

4. Grêt en devoa ivez ur C'harros deus vent ur greunen vinis, ebars pehini e velet un autrou hac un itron, ur c'hocher o cundui ar c'harros, ha qezeg pere en treine. Ar marvailhou-se a voe presantet da Frances I^a, roue a Franc, ha da Charles-Quint, impalaer ha roue Spagn.

5. Un den ingenius all en devoa construct ur gariolen olifant, pehini a guzet gant diou-esquel ur guellyenen.

6. Un autrou, en Paris, en devoa grêt ur c'harros, hac a voa treinet gant c'hoenn.

7. Paul Colonies a lavar beza guelet un ofreber e Moulins, pehini en devoa chadennet ur c'hoanen beobuec ous ur chaden aour eus a anter cant mail, hac a boeze nebeutoc'h calz eguet ur c'hreunen vinis.

G. Lavarit din perac en deus an Aour ar breferanc var ar metallou all?

R. Dre ma surpass anezo oll en sqüet, en poez, ha

dre ar vertuz en deus da vaza forjabl meurbed. Güelet a rear ar breuven demeus a guementse en alaouradur. Ur physician en deus compodet ec'h eller, gant unan pe daou onç aour, golo un neuden arc'hant eus a seiz léo ha pêvar ugent a hirdet. Un all a lavar e rancqfet trêgont mil feuillen aour, an eil var eben, evit ober ul lignen a deoder.

G. Petra so caus e gaver avichou scrituriou, ha calz a draou all en diabars ar c'hoad?

R. Dre ma zeo bet grêt an traou-se, pe blacet re-all en ur drec'hi ar c'hoad, ha dre ma cresqe, e teuent da veza goloet, hep beza effacet nac andommaget. Evelse, n'en deo qet estonus e vez cavet esqern, scrituriou, ha meur a dra all en diabars ur vezen benaç.

G. Pez seurt teoder o deus ar Goez?

R. Beza e zeus a veur a vent; mes guelet a rear ivez eus a un deoder surprenus. Var menez Etna, pehini a zislounc tan, e voa ur vezen guistin, creus, hac a voa qen teo, ma elle ur messaer en em loja enni gant e oll dénved, 150 troatad a voa enni. Linne a gomz ivez eus ur vezen ru-voad, eus a enezen Tenerif, pehini e devoa 34 troatad teoder. Tostic da Strasbourg, e zeus un andret hanvet ar *Vezen Glas*, e pelec'h so realamant ur vezen dreist-ordinal: gallout a rêr placi pêvar-uguent den en e abri, e qever tauliou bian; en diabars eus ar vezen e zeus cabinejou brao. En Ameriq e zeus ur vezen, hanvet *Guezen an Diaoul*, a behini ar frouez a ra un effet estranch: pa zizec'hont ous an eol, en em fraillont, o tiguéri, hac en em strincont a hell gant un drous qer bras evel a rafe anîa un nombr bras a fusuillou pere a dense casi assambles.

G. Ha pell-amzer e vev ar Goez?

R. Prouvet aoiialc'h co e c'hell an Dêro beva cant vloas en douar mad, hac an Olives tri c'hant. Ar Cedrès

eus a venez Liban a vez qerit anizer, qen a sonje an dud ancien na varve junes. Ar Baoba, er Senegal, pehini a deu da gaout bete pevar c'hant pemp troatad ha trêgont a deoder, a ell beva c'hoc'h cant vloas d'an nebeuta.

G. Petra eo bividiguez pobl Benein, en Afriq?

R. Roue Benein n'en em disqueuz nemet ur vech er bloas; ha neuze, evit renta enor dezàn, e lazer pemzec pe c'hozec esclav. Pa varv, darn eus ar princet a vez entêret gantàn, evit delc'hel compagnunez dezàn. Eutêri a rear ivez gantàn an darn-vuia eus e habijou hac eus e veubl. Ar goaset ne gredont qet douguen un habit, nemet recevet o deve anezàn digant ar roue, nac ar merc'het ur robe, qen a vez roet dezo gant o fried, pa zemezont. Epad seiz devez goude entêramant ar roue, e vez goueliou caer, ha ne rear nemet dançal endro d'ar bez.

G. Gomzit din bremâ demeus a bobliou ar Bresil.

R. P'o devez grêt ur prisonnier, mar deo lard, e vez dêbret ractal; mes mar deo treud, e roer dezàn ur plac'h d'e zervicha, evit beza e vestrez hac e larda. Pa vez êruet au devez d'en laza ha d'en dêbri, an oll a so pedet eus ar fest. En em divertissa a rear, en eur eva ha dançal; ar prisonnier memes a so deus an ebat; hac elec'h beza trist, e cont, gant un ear joäus, ar pez en deus grêt a vaillantistou, hac e lavar dezo pere eus o zud, pe o zad, pe o mam o deus bet rostet ha dêbret. Disfia ra anezo memes, en ur lavarat d'an hini a dle en assommi, rêi dezàn e liberte, hac en dêbro én hac e dud. Respont a rear neuze dezàn : Mâ, ni a tialbenno; rac bremâ souden e vezi dêbret te da-unan. Goude pera e vez lazet, golec'het, rostet, ha neuze dêbret, ous en em exorti an eil eguile da veza courajus er brezel, evit gallout ober pourvisiounou mad a guic tud evit o fest.

G. Petra sinifi ar sclasserezou en em guev e canton Bern, er Souiss?

R. Meneziou scorn iut, pere na deuzont james, hac a so deus un dounder incomprenabl; p'en em faoutont, e reont un drous qen horrubl, ma vez lavaret e za tout ar menez da frailla ha da zailla en ear a dammou. Ar beacherien pere so obliget da dremen ar meneziou-se, a vez avichou lounqet er faoutou, el lec'h ma chomont da vervel. An dour a zorti eus ar seurt meneziou-se, a so ar guella hac ar yac'hussa da eva.

G. *Penos e r'er an eurujou e ker Goa, en Asi?*

R. Pa zemez unan benac, an ozac'h yaouanq hac e vreg en em laqa var ur güele calet, ha neuze o c'herent ha tud an eured a vasata anezo c'hoecqa ma ellont. Ar vasadou-se a so lod eus ar blijadur hac eus ar cker-vad a rear dezo evit o eured.

G. *Petra eo bividiguez habitantet Guinee, bro vras eus an Afriq?*

R. Ar vaurianed a chom er vrô-se, na vevont qet ordinalamant ouспен anter cant vloas. Beza e zeus prénved hac en em stag ous o diou c'har, hac o c'hign betec an ascorn. Goell lubric int, hac a boan e vez cavet ur plac'h honest er vrô. Oll e zint feneantet, mezvyerien, traitour hac hep sourci. Goarnissa reont o diouc'har a voalinier aour, olifant, couraill, etc. An dénved er vrô-se o deus bléo elec'h gloan, hac an dud o deus gloan elec'h bléo.

G. *Petra livirit-u eus pobl enezen santez Janned?*

R. Aoun bras o deus ous an diaoul, pehini a hanvont *Gregor*. Pa ra curun, ne gred den sortial eus e dy, gant aoun da veza paqet gant *Gregor*. Ar graguez so esclav, hac a renq ober an oll labouriou rust; ha n'o deus qet al liberte da zêbri gant o goaset. Ar merc'het a vez demezet d'an oad a seiz pe eiz vloas,

G. *Petra a remerqer e fêçon beva habitantet Loango, rouantelez eus an Afriq?*

R. Ar graguez eo a droc'h hac a had an hed; servicha a

reont o goaset ous taul, ha goude e zeont da zêbri ar restajou d'ar gueguin. Pa fell d'ar roue eva, e son ur c'hloc'h, ha pepini a ranq soubla e benn betec an douar; p'en devez evet, e soner ar c'hloc'h un eil goech, hac e saver er za; rac den ne gred sellet outàn oc'h eva, diudan boan a varo.

G. Petra eo bividiguez habitantet enezen al Læron?

R. Aroc ma êruas ar Spagnolet eno, an habitantet a sonje ne voa nemeto er bed. Biscoas tam tan n'o devoa güelet, ha pa er güeljont evit ar vech qenta, unan benac diouto a dostâs re dost d'an tan, hac a voe dêvet, ha na gredient qen mui neuze sellet outàn nemet a bell. Ar merc'het a sell evel ur gaerentez caout dû o dent. O demezi na bad nemet qeit ha ma qeront. Ar graguez ordinalamant a so mestrezet absolu var ar goaset. O langach a so douç hac agreabl meurbet; un estim vras o deveus evitàn; en em sellet a reont evel ar muia speredus hac ar goella lezennet eus ar bed.

G. Peseurt Goardou en deus Impalaer Matarans, en enezen Java?

R. E bales a so diouâllet gant dec mil maouez, hac o deus officerien evel en hon regimantchou.

G. Pez seurt ceremoniou a vez grêt pa vez curunet impalaer Cina?

R. Pa vez curunet, e qemer un habit labourer hac un alazr alaouret, hac ec'h hara un nebeut demeus ur parq so en templ. Ur c'hustum ancien eo etablisset etouez ar Cinais, evit digas sonch d'an impalaer penos e oll vadou na deu nemet eus a c'boezen hac a boan ar bobl, hac e tle evit se e venaji.

G. Petra veler a gurius e Salisbury, e Bro-Sauz?

R. Tour au ilis cathedral, pehini eo an huella eus ar rouantelez. An ilis-se e deveus qen alies a zôr evel a vis a so er bloa; qen alies a brennest evel a so a zeves, ha

gen alies a billier evel a so a heur.

G. Petra livirit-u eus a brovinc Samogiti er Pologn?

R. Lavarat a rêr ne all qet ur plac'h bale en nôs, nemet ur c'houlouen alumet e devez en e dorn, ha daou gloc'hic staguet a bep costez outi. Na zemezer qet ordinalamant eno ar vugale nemet da drêgont vloas.

G. Petra a ra an Albanistet pa varv unan anezo?

R. Mont a reont, an eil goude eguile, da c'houlen digant an hini maro, perac en deus abandonet anezo, hac e reont dezàn mil guestion evelse.

G. Petra a gavit-u a ral en Amadabad, en Asi?

R. Goelet a rêr eno hospitaliou evit al lapousset hac evit al loened all en em gueb clàn, pere a vez panset ha soignet gant ar hayanet.

G. Pez seurt poan a rêr souffr d'al Laeron, en kær Achem, en Indes?

R. James n'o lacer d'ar maro; mes evit ar c'henta laeronci e vez troc'het an dorn betec an azorn; evit an eil e vez troc'het eben, hac avichou un troad, pe daou memes.

G. Expliqit din petra eo menez Pic-Adam en Indes.

R. Beza e deus diou leo a huedet. Aroc êruout e bâr ar menez, e caver ur blenen gaer, e creiz pehini e zeus ul loaguen goall doun eus ar goella dour a ouffet da eva, demeus a behini e sorti meur a voas dour, a ziruill e traon ar menez, hac a form an teir rivier brassa deus an enezen. Guelet a rêr e qichen al loaguen un daul men, var behini e zeo gravet merq troad Adam, pehini, eme an habitantet, a zo bet crouet hac entêret var ar menez. Sonjal a reont ivez penos ul loaguen dour sall, pehini a so tostic eno, a so bet formet eus an daelou a scuillas Eva var Abel. Evit êruout var lein ar menez, e ranqer crimpat dre chadennou houarn, pere so staguet expres evit se, rac anes e vez impossibl pignat eno. Var al

lein e zeus ur blenen rond, hac e deus 200 pas.

G. Peseurt bividiguez o deus ar C'hanibalet?

R. Bale a reont en noas, ha ne vailluront james o bugale, ar pez a ra e zint nerzus ha formet mat; o laqat a rêr en ur baner coton; ha d'an oad a bêvar wis e valeont var o farlochou, hac en em habituont qement da se, qen a redont buannoc'h eguet den, pa vent rentet en un oad avancetoc'h. Peb tad a famill en deus e gabanen, e pehini e command. Ar graguez, an devez goude m'o deus ganet o bugale, a labour evel an ordinal; mes lavarat a rêr en em laqa an ozac'h er goele, e pehini e rêr dezàn chom epad meur a zeves, hac epad pere e rêr dezàn ivez observi ur yun rigorous. Ar botret a so atao destinet d'ar brezel; dêbri a reont o enemiet, casi evel ar Bresilianet. Adori a reont an Doueou mad ha droug, hac e credont ivez en ur vuez hep fin eus an ene. Pa varv unan benac, e reont dançou trist, en ur grial en ur fêçon spontus. Mar en deus an hini maro ur morian, e lazer anezàn evit mont d'e servicha er bed all : entêri a rêr ivez gantàn e veublou hac e guy.

G. Lavarit din un dra benac eus a Keyserlautern.

R. Er bloa 1789 e voe trapet en ur stanq e qichen ar guær-se, ur pesq pehini en devoa tost da nontec troatad a hirdet; hac ar pez a voa a guriussa, e zoa ur pez coëor a voa staguet dindan e vreucqou, var behini e voa gravet en langach grecian ar c'homzou-mâ : *Me eo ar Pesq laqet er stanq-mâ dre daouarn propr Frederic 11, impalaer, ar 5 a vis Here 1250*; ar pez a zisq en devoa neuze ar pesq-se pemp cant nontec vloas.

G. Petra a veler a gaer e Strasbourg?

R. Tour an Itron Varia. Tost da zaou c'hant vloas e voet ous e batissa. Beza e zeo an huella colonen begueg eus an Europ. Pemp cant pêvarzec troatad ha tri-uguent a hueldet e deus. En deziou a rejouissance vez alimet gou-

lou partout endro dezàn. C'hoec'h cloc'h a voa ennàn; an hini brassa a boeze trivac'h mil livr. — An Horolach a so ebars an ilis a so ur pez ar c'haera : merqa ra tro ha distro ar stered, an eol, al loar, ar fallaennou, ar sêzonou, ar vigiliou, ar goueliou, ar misiou, an deveziou, an heuriou ha minutou. Ar pêvar oad eus an den, represantet dre figuriou convenabl, a dremen hac a son ar c'hart-heuriou var cleyer bian. Neuze e teu ar Maro, chasseet gant ur C'hrist ressuscitet, pehini gouscoude a bermet dezàn sqêi an heur, evit digas sonch e ranqer mervel.

Goelet a rêr c'hoas en ilis S. Thomas, ar Volz caer en deus laqet Louis XV da sevel d'ar Marichal bras a Sax. E traou ur golonen begueg e veler an haros armet, e benn curunet a laure, hac en e zorn e vas a gommandant. Disqen a ra gant ur pas hardis bras ar pazennou a gundu d'ar volz, en ur sellet ous ar maro gant un ear indifferant. A deo e mâ ar hobliou var pere en deus gounezet ar victor, dindan figurennou convenet. A gleiz, ar Garantez en daelou, a fix anezàn, hac a ranvers e flamboesen. Var ar pazennou e veler figur ar Franç, gant un ear gracios meurbet ha leun a vadelez, pehini deus un dorn en em efforc da zerc'hel ar Marichal, ha deus eben e poul ar Maro, a so a gleiz d'ar volz, an doulsizl en e dorn, pehini a hast an haros da antren er volz a zalc'h digor. Er c'hostez ali eus ar volz e mâ figur Hercul, a behini ar glac'har mâl ha bras a gcontrast gant hini ar Franç.

G. N'hac e Lyon, petra a veler a gurius?

R. Horolach ilis an arc'hescopti. Grêt eo eguis un tour carre, peur-echuet dre un dom, aziouc'h pehini e zeus ur c'hoq hac a anonç an heur en eur digueri e ziouesqel, hac o cana teir goech. Var ar pondale bian a gurun an dom, e zeus ur souiss, pehini, qerqent ha ma commanç ar c'harillon da son, a deu da sqêi an heur

gant ur morzol. Var pêvar gadran e deus an horolach-se, e zeo merquet casi qement a so var hini Strasbourg.

G. *Petra a veler a ral e kear Turin?*

R. Guélet a rêr ur Punc hac a so construit en ur fêçon dreist-ordinal, dre ma ranferm ur pazennou hac e deus un diribin douç, dre bêhini ar mulet a eil disqen ha pignat, hep en em rancontri.

G. *Petra a leverot-u din eus a guær Toulous?*

R. Vardro ar bêvarzecvet cantvet e voe formet ur seurt Academia eno, ar gossa eus an Europ, e pehini an academicianet a bedas ar boetrianet, hanvet er vrô-se *Troubadour*, da asista en o assamble, an deiz qenta eus a vis Mae. Prometi a rejont ur Violeten aour d'an hini a raje ar goella rimou, ha *Clemauç Isaura* a deuas, vardro creiz ar c'hoezecvet cantvet, evel ar fondatores nevez eus an etablissamant caer-se, en eur rei lod eus e madou evit foudi pêvar bris nevez, ar pezh a reas pemp fleuren, eus a bere ur pas-voulous hac ur rozen-gouez aour, ur violeten, ur sourey hac ur fourdilisen arc'hant, eus a dalvoudeguez c'hoec'h cant scoët. An A. Florian, den brudet, en deus grêt ur voerz gaer var se.

G. *Pegueit e vev ordinalamant an anevalet?*

R. Ar Guenan a vev.	1	bloa.
An Alc'hoeder.	15	ha 18.
An Azen.	26	ha 18.
Ar Zilien.		15.
An Eugen.		19.
An Danvadez.		12.
Ar Gaspersn.	100	ha 150.
Ar C'has.		18.
Ar C'hog.		20.
Ar Marc'h.	25	ha 40.
Ar C'hy.	22	ha 28.
Ar Vran.		100.

An Toussec, a vev ouspen.	100 bloas.
Ar Guïber..	7.
Al Lapin.	8 ha 9.
Ar Yar.	10.
Ar Filip..	12 ha 15.
Ar Gad.	7 ha 8.
Ar Pincin..	28.
Ar Penmoc'h.	20.
Al Louarn.	15.
Ar C'holle.	30.
Ar Vioc'h..	20.

G. *Hac ingal eo an nosveziou dre ar bed oll?*

R. Nan, evel e zàn d'en explica déc'h :

E Cayen (Ameriq) hac e Pondicheri (Indes) an hirra devez a so eus a	12 heur.
E Sant-Doming (Ameriq),	13.
En Ispahan (capital Pers),	14.
E Paris, Dijon ha Carcasson (Franc),	15.
En Arras (Franc), en Dublin (Irland),	16.
En Copenhag (Danemark), e Riga (Russi),	17.
E Stockholm (capital ar Suèd),	18.
E Droutheim (Norw.), en Archangel (Russi),	20.
En Ulea (Bothni),	21.
E Torneo (Suèd Bothni),	22.
En Enoutekis, absanc an eol a bad diouc'h-tu	43 devez.
E Warduns (Napoli Suèd),	66.
Er C'hap-Nord (Laponi),	74.
Hac anfin, en enezen Melvil,	102.

G. *Petra eo ur Grenumant douar?*

R. Re hir e vez din dont da explica deoc'h ar penn-caus eus ar burzud horrubl-se. Lavaret a rin hepgen penos en diabars an douar e zeus ear, matieriou nom-brus, hac a guemer tan, un dour dreist-musul, pehini, dre e vogueden nerzus bras, ha dre ma zeo ranfermet

ger stard e fonç an douar, a deu oll da ober effortchou incomprenabl evit caout un digor. Rac-se eta e zeo an ear, an tan hac an dour a so caus d'ar grenamant douar. Ur spont eo clêvet comz eus ar maleuriou en deus occasionnet. Er bloa 1755, Lisbon, kear gaptal ar Portugal, a voe oll dêvet, hac an darn-vuia eus an tiez a voa lounqet e calon an douar, hac un nombr bras a dud ivez. En Ameriq e zeus güelet crenamant douar epad ur bloas. Anfin, ar maleur-se a êru re alies.

G. Petra eo ur Menez a dol tân?

R. Ur menez hanvet isfound tan, e fonç pehini e zeus ur môr a dân, ha pehini, pa deu da zislounqa ar pez a so ennàn, a ra, qent commanç, un drous an horrupla dindan an douar, qer crén hac ar gurun ar spontussa, hac'houitelladennou eüzus. Güelet a so ar seurt isfontouse o tislounqa môriou plom, houarn ha coëor, bervet oll, ha ruz evel an tan, eus a ziou lêa birdet, pere a ruille vardro, hac a zê d'en em goll ebars er môr. Avichou e laq parissa enezennou elec'h ne voa nemet môr, hac e tistol goaziou dour bervet, pesqet, mein; anfin, qement tra oll a ell caout. Er bloa 1640 e voe goelet bete diou lêo ha daou-uguent tro a zouar, goloet oll a ludu distolet deus a un hevelep isfond. Avichou memes e tisec'h ar môr a vez tost, hac e tislouq neuze dour sall, hac a ravach an douarou divar-dro.

G. Pehini eo Roue an Anevalet pèvar droatet?

R. Al Leon, aneval caer, terrubl ha generus. O veza achappet unan eus e lochen, e Floranç, e laqas ar spont dre oll. Etoues an dud a dec'he, e zoa ur vreg a zougue e buguel etre e divrac'h, hac er lezas da goeza. Al Leon a saillas varnezàn evit e zevori; mes ar vam baour a zistro ractal, ha leun eus ar garantez ardant e deus evit e buguel, en em string ous treid al loen furius : « Rent dîn
« va buguel, emezi d'al Leon, en eur grial; rent dîn va

» buguel, pe devor ac'haouñ ivez.... » — Al leon a sell ferm outi; hac evel ma en devije santet ar glac'har vras eus ar vam disesperet-se, ha comprenet an nerz eus e daelou, e seblantas beza tenerêt e garacter farouch, hac e pozas goustadic ar c'hrouadur paour var an douar, hep ober nep seurt poan abet dezàn.

G. *Pehini eo Roue ar Pesqet?*

R. Ar Balen, dre ma zeo ar brassa tout. Beza e zeus hac o deus betec daou c'hant troatad a hirdet, hac a fornis betec cant bariqen heaul.

G. *Pehini eo Roue al Lappousset?*

R. An Erèr eo, dre e nerz, e gourach hac e bromp-tidiguez. Lavarat a rear en deus 18 troatad a ledandet, pa vez digor e ziousqel. Beza a so hac a anlev dénvèt ha bugale, da gass en o neiz evit devori. Ur paysant a lazaz unan a doliou perchen, pehini a selvezas dezàn anlevi ur buguel a bemp bloas. — Pa zoat o choas ur Roue d'al Lappousset, e voe decidet henvel an hini en devije nijet an huella tout. Al Laouenanic paour en em laqas ive var ar renq, ha pa velas na ell e qet heuill ar re-all (sellit e finesse!), cetu én ous en em bosì sioulic var guein an Erèr, pehini, o veza nijet calz huelloc'h eguet an oll lappousset all, a zistroas da zellet outo gant mepris, hac e yas pelloc'h. Anfin, scuis bras, en em lavare a outàn e-uan : na ellàn mui; ret eo din disqen. Al Laouenanic o clêvet se, a guemer e nich, hac a lavar d'an Erèr : Penos, corf lach, n'out qet evit va heuill! me a ya da vont calz huelloc'h; mes en em bosì a eure adare var an Erèr, pehini n'er sante qet, hac e teujont d'an douar; mes al Laouenan o qemer c'hoas e nich, na êruas en assemble nemet an diveza, hac a grias a boes penn : Me meus gonezet ar victor, ha n'en don tam scuis. Ractal e voe hanvet *Roue bian*, en gallec Roitelet, ha dre gorrupcion e voe hanvet *Laouenan*, Alies eo goelloc'h an ingin eguet an nerz.

G. *Ha gouir eo e verzer ar Grouguez?*

R. Ia, goechal, en Bro-Sauz, p'en devije un ozac'h c'hoant da guittât e vreg, e vijent cunduet o daou d'ar marc'bat, ur gorden en dro d'o gouzouc; eno neuze un hucher a laqe ar vreg en goerz, bac an hini a laqe an huella pris en devije anezi. Epad qementse, an ozac'h a vije ornet e benn a guerniel.

G. *Pet Roue a so bet en Franç?*

R. Daouzec ha tri-uguent, en eur gonta LOUIS-PHILIP I^a, pehini a rën brema.

G. *Pegueit emâ peb kêr prefectur diouz Paris?*

R. Cetu amâ hanoyou an departamanchoù, ar c'hæriou prefectur, hac o distanc ous Paris :

1 Ain.	Bourg.	93 leo.
2 Aisn.	Laon.	31
3 Allier.	Moulins.	67
4 Alpes-Izel.	Dign.	155
5 Alpes-Huel.	Gap.	141
6 Ardèch.	Privas.	150
7 Ardenn.	Mezièr.	51
8 Arrièch.	Foix.	162
9 Aub.	Troyes.	36
10 Aud.	Carcassonn.	160
11 Aveiron.	Rhodez.	142
12 Guenou-ar-Rhon.	Marseill.	169
13 Calvados.	Cân.	55
14 Cantal.	Aurillac.	100
15 Charant.	Angoulêm.	110
16 Charant-Inferior.	La Rochell.	124
17 Chèr.	Bourges.	54
18 Corrèz.	Tull.	120
19 Corss.	Ajaccio.	
20 Costez-d'Or.	Dijon.	75
21 Costez-an-Nord,	Sant-Briec.	96

22 Creus.	Gueret.	68
25 Dordogn.	Perigueux.	110
24 Doubs.	Besançon.	85
25 Drom.	Valanç.	122
26 Eur.	Evreux.	22
27 Eur ha Loir.	Chartr.	19
28 Finistèr.	Qemper.	124
29 Gard.	Nim.	147
30 Garon-Huel.	Toulous.	150
31 Gers.	Auch.	150
32 Girond.	Bourdel.	130
33 Herault.	Montpellier.	152
34 Il ha Vilain.	Roason.	78
35 Indr.	Châteauroux.	59
36 Indr ha Loir.	Tours.	51
37 Isèr.	Grenobl.	124
38 Jura.	Lons-le-Saulnier.	99
39 Land.	Mont-de-Marsan.	
40 Loir ha Cher.	Blois.	40
41 Al Loir.	Montbrison.	100
42 Loir-Huel.	Ar Punc.	112
43 Loir-Inferior.	Naonet.	87
44 Loiret.	Orleans.	27
45 Lot.	Cahors.	126
46 Lot ha Garonn.	Agen.	136
47 Lozèr.	Mandd.	125
48 Main ha Loir.	Angers.	67
49 Manch.	Sant-Lô.	66
50 Marn.	Chalons.	76
51 Marn-Huel.	Chaumont.	57
52 Mayen.	Laval.	58
53 Meurth.	Nancy.	72
54 Meus.	Bar.	56
55 Morbihan.	Güenet.	102

56	Mozel.	Metz.	72
57	Nièvr.	Nevers.	55
58	Nord.	Lill.	52
59	Ois.	Beauvais.	17
60	Orn.	Alançon.	35
61	Pas-de-Calais.	Arras.	42
62	Puy-de-Dom.	Clermont.	88
63	Pyreneou-Izel.	Pau.	167
64	Pyreneou-Huel.	Tarbes.	170
65	Pyreneou-Oriental.	Perpignan.	175
66	Rhin-Izel.	Strasbourg.	102
67	Rhin-Huel.	Colmar.	97
68	Rhon.	Lyon.	100
69	Son-Huel.	Vesoul.	80
70	Son ha Loir.	Macon.	75
71	Sarth.	Ar Mans.	45
72	Sein.	Paris.	—
73	Sein ha Marn.	Melun.	10
74	Sein ha Ois.	Versaill.	4
75	Sein-Inferior.	Rouan.	28
76	Sèvr (Diou).	Niors.	89
77	Somm.	Amiens.	30
78	Tarn.	Albi.	140
79	Tarn ha Garon.	Montauban.	140
80	Var.	Draguignan.	230
81	Vauclus.	Avignon.	147
82	Vandee.	Bourbon-Vandee.	10h
85	Vienn.	Poitier.	74
84	Vienn-Huel.	Limoges.	90
85	Vosges.	Epinal.	101
86	Yonn.	Auxer.	37

G. Comzit din eus a un invantion benac istre
 eguet ar re oc'h eus hanvet dija, Er bloa

Al Lizerennou chiffre Arab. 991.

Ar c'henta Butun digasset eus ar Virginie.	1583.
Ar Paper grêt gant pillou.	1312.
Al Lunedou.	1290.
An Telegraph.	1792.
Ar Patates.	1775.
Ar Parapluion.	1680.
Mêlin avel en Normandi.	1105.
Horolachou.	760.
Ar Spillou.	1540.
Mouchouerou gouzoug.	1636.
Ar C'hafé.	1656.
Ar C'hafé Chicoree.	1771.
Ar Bloucou ha Crochedou.	1680.
Goel-bièr er bara.	1688.
Tambourinou.	1147.
Nadosiou.	1545.

G. *Petra a lavarit-u demeure ar Vaccin?*

R. Ar Vaccin a so un donêson ar gaera digant Doue; rac goechal e vije rentet dall calz a vugale gant ar vrec'h, hac e varve un nombr immanç gant ar vocen-se; mes ar Vaccin a oppos ur seurt horreurion, ha dre c'hraç Doue na veler mui a vugale o tont da veza victim deus a eur c'hlévet qen terrubl. — Eur vreg a guær Marseill e devoa pemp buguel; conseillet e voe da laqat o vaccina; mes hi a refusas creun. Ur mis goude ar vrec'h a grogas enno, hac e varvjont o femp. Pebes glac'har evit ar vam desolet-se! Ar valeuruses a gollas e speret, dre an nerz eus e glac'har, ha souden e varvas. Esperomp e tistrujo ar Vaccin grizien ar vrec'h.

G. *Comzit din ivez demeure a Alger?*

R. Alger a voa eur vro a forbanet ha pillerien, bepret en brezel ous an oll. Ar re o devoa ar maleur da veza gemeret ganto, a voa reduiset d'an esclavach, nemet rançonet e vijent evit calz a aour.

Dindan Louis XIV, an Amiral Duquesn en devoa frottet mad an Algerianet, en 1683, hac en hon amzer, ar Sauzon a roas dezo ivez ur guentel vad; mes reservet e voa d'ar Franç caout ar gloar hac an enor da guemer ar vro barbar-se, hac ar 5 eus a vis gouere 1830, ar pavillon Franç a flotte var touriou Alger. Abaoue e zê occupet gant ar Francisien, pero o deus grêt ur guær vrago demeus a unan divalo ma voa. Eno e veler ar jardinou var an ties.

G. *Goude beza bet comzet din demeus ar vroyou all, grit din ivez anavezout hini va brô.*

R. Ar zourcen eus a Bobl Breiz en em goll, evel hini an darn-vuia eus ar bobliou all, en devaligen an amzer gôs. Un autor ancien (Parthenius) a assur deomp penos, er bloa 3100 eus a greation ar bed, ar Gallaouet a voa gouarnet gant ur roue hanvet *Britannus*, pchini a voe bisitet gant Hercul, pa dremenas er vrô evit mont d'ar Spagn da gombati Gerion; ha penos an haros brasse, o veza roet e galon ha plijet d'ar brinces *Celtina*, homàn e devoe ur mab dioutàn, hanvet *Celtes*. Un historian all (Diodor) a lavar e devoe daou vuguel : *Celtes* ha *Galathes*, demeus a here e zco deut an hanoyou a *Breizis*, *Celtiqet* ha *Gallaouet*.

Cheffou ar Religion ancien, en Breiz, a hanvet Druset. Ar ceremoniou devot a vije grêt e fong ur forest vras. Ur men a serviche da auter, hac ur vezen dêro da dapiseri. An antêramanchou a vije grêt gant calz a vagnificanç. Dêvi a rêt corf an den maro, ha gantàn ar pez en devoa a breciussa, e armou, e guezec, e esclavourien, avichou memes e guerenta falveze dezo beza dêvet gantàn.

Er fêçon-se e voa ar stat civil, religius ha moral a Vreiz, qent mac'homeres ar Romanet.

Qerqent Cesar a apparis e brô Gall, hac ar religion, al liberte hac an institutionou a so destrujet. Mes ur

pennad goude, forcet da drêi e armou a enep broyou all, ar Breizis a guemer o re, hac e zint trec'h d'o adversourien. Nomb bras a vloaveziou e zint bet en brezel, avichou trec'hourien, avichou esclavourien.

Eus ar bloa 402 da 406 ar Breizis-Arvoric a sonjas anfin beza mestrou en o brô, hac e chassejout ar cheffou Romen. Ar Breizis a hanvas hac a hanvezas evit Roue *Conan Meriadec*, Prinç a Albani, commandant trouplou Breiz, pehini a voa bet hanvet Duc an Arvoric dre urz Maximin an tyrant. Conan, den vaillant ha prudent, goude beza trec'het oll adversourien Breiz, a deuas da veza fondator Rouantelez Breiz, ha Roazon a voe ar guæz gapital.

G. Goude beza grêt demp anavezout hon zourcen, comzit din bremâ demeus a un action gaer benac eus a Vreizis.

R. Re am hez da lavarat, rac a bep amzer Breizis a so bet potret vad. Cesar a vouie se ervat. Mes mout a ràn da recita deoc'h un action, hac a servicho da squer evit oll fêjou va brois.

Er bêvarzecvet canvet, epad ur brezel hir e devoe lec'h en Breiz, Charles de Blois, ha Yan IV, comt a Vonfort, en em dispute var succession hor brô. Charles de Blois a voa sicouret gant trouplou ar roue Franç, ha Yan a Vonfort en devoa galvet d'e sicour un nombr infinit a zoudardet roue Brô-Sauz, a bere en devoa goloet Breiz.

Epad un nebeudic amzer a beoc'h, pa sonjet beza tranqil, ar Sauzon na rent nemet pilla ar vrô. Calz a baysantet a deuas d'en em glêm d'ar Marichal a Franç Beaumanoir, pehini a gommande ar Vretonet e Josselin. Ar chevalier Breiziad o zelaouas gant ur guir despet, hac a brometas dezo justic prompt. Mont a eure ractal da Bloërmel, hac e reprochas da Vembro, ar Gouarner Sauz, gant calz a zouçter, an dizurzou a goumette e zoudardet,

hac e nebeut a respet evit e gouz. Ar Sauz a respontas gant un insolanc pehini a choqas ar Marichal; ha goude un disput bras etrezo, Beaumanoir a broposas da Vembro ur gombat a drêgont Breton a enep trêgont Sauz, ar pez a voe acceptet ractal.

Qerqent evel m'en devoe roet da anavezout da c'harnison Josselin an defi en devoa roet da Vembro, an noblañc oll eus a drouplou Beaumanoir a reqetas caout an enor d'e zicour en un action qen gloriüs evit ar vambro : ne voa ambarrassat nemet var ar choas. Bembro, er c'hontrol, na ellas qet caout entouez e re an nombr a drêgont. Anfin, gant calz a boan e tastumas anezo a bep tu. Plaç ar gombat a voe choaset tost da ur vezen dêro hanvet *Dêroen an anter-hent*, rac er memes distanc e voa da Josselin ha da Bloërmel. Un nombr bras a dud en em gavas var al lec'h, evit güelet ar gombat.

Aroc commanc, Bembro, pekini en devoa qeuz, a lavaras da Veumanoir e zoa en em angaget re scânvic en ur seurt affer, hac e crede e voa goelloc'h gortos consautamant o rouane, qent eguet sqêi taul. Mes ar Vrêtonet, impatient d'en em vusuri ous ar falserien, a grias oll assambles penos ne voant qet deut da blacen ar gombat evit return hep gouzout *piou diouto pe dious ar Sauzon o devoa ar gaera mestrez*; ha memes, en em denna hep combati, a vije en em laqat goapât hac en em disenori dirac ar guenvroës. — Hoc'h obstination, eme Bembro, a ya da laqat Breiz oll e caon, ha na ramplaço biquen an dud vaillant eus a bere e ya da veza privet. — Felvezout a ra calz da ze, eme Beaumanoir, ar gourach o luguerni en e zaoulagad; rac na zit qet da sônjal em bez amâ ganên ar vaillanta deus a chevalierien Breiz : ne domp nemet ar re nebeuta. An autrone a Laval, a Rochefort, a Loheac, ne maint qet ganeomp; mes an oll brezellerien vaillant am accom

pagnuneca, a so avoalc'h hepquen evit ho trec'hel.

Neuze e voe roet ar signal, hac ar gombaterien renget var diou renq, e faç an eil d'eguil, a saillas gant fulor var o adversourien. Dabord, au avantach a seblante beza evit ar Sauzon. Ar Vretonet a gollas Geoffroi de Mellon ha Geoffroi Poulart, o daou ecquierien, pere a voe lazet a dolliou lanc; ar chevalerien Yoen Charruel, Caro de Bodegat, hac an ecquier Tristan Pestivien, a voe discaret a dolliou morzol, ha grêt prisonnierien dre Bembro. Goude calz a effortchou, en pere e tisputet ar victor gant ur boan vras, hac o veza scuis meurbet hac accablet gant au domder, en em separjot a bep costez evit qemer balan hac en em refresqi ur moment.

Beaumanqir, o velet e zoudardet diminueet dre ar c'holl a bemp eus e re, a erbedas ar re-all da redoubli a effortchou. Neuze an ecquier Geoffroi de la Roche, o veza lavaret dezàn penos ma vije armet chevalier, e santje redoubli e nerz hac e gourach, ar Marichal a autreas dezàn ractal an urz eus ar chevalliri, ous en exorti da ober ervat da heuill exempl e dad còs Budes de la Roche, pehini a voa en em brudet bras e brezeliou an Douar Santel.

Ar momentic-se a beoc'h a voe heuillet eus a ur stocaden horruploc'h eguet ar guenta. Beaumanoir en em disquezas vaillant dreist musul; mes blesset e voe, hac ar c'holl eus e voad, o veza en altered terrubl, e c'houlennas da eva; neuze eo e reas Geffroi du Bois dezàn, unan eus e vignonet, a respont brudet-mâ : *Beaumanoir, ev da voad, ha da sec'het a dremeno.* Ar seurt reprochse a biqas enor ar Marichal, pehini a guntunuas da gombati gant calz a gourach; gouscoude, accablet dindan an nombr, e zoa var ar poent da veza grêt prisonnier gant Bembro, pehini a grie varnezàn en em renta, er moment ma voe lazet ar chef Sauz-se gant Alan K'anrais, ecquier Breiziad, pehini a roas dezàn un tol lanc, hac en

discaras maro d'e dreid, al lanç o veza antreet en e lagad hac en e empen. E varo a laqas an disurzetouez ar Sauzon, hac ouspen, a ziangajas eus o c'homz an tri Breton, Charruel, Bodegat, ha Pestivien, pere a voa prisonnierien; hac o veza bet delivret, e gemerjont lod er gombat. An ecquier Guillou de Montauban a echuas, dre ur finesse brezel; da laqat ar Sauzon en diroud : sailla a eure var e varc'h, hac o veza grêt ar vâ da guemer an tec'h, evit o zenna var e lerc'h, e reas troyou ha distroyou cam, hac e teuas d'ar c'haloup d'en em mesqa en o zoües, en eur ranversi anezo hac a deo hac a gleiz a doliou morzol. Ar Sauzon a gollas courach neuze; hac ar re na voe qet lazet er gombat, a voe grêt prisonnierien, ha cunduet da gastel Josselin gant ar Vretonet triomphlus.

Cetu aze ar recit fidel eus ar gombat memorabl-se, pehini na vezo bigen ancounac'hêt etoues ar Vretonet, na gant ar Sauzon memes.

Ar gombat-mâ er devoe lec'h er bloa 1550, d'ar sadorn aroc sul al *Letare*.

G. Contant bras oun eus ho recit; mes carout a rafen clévet henvel ar Vretonet vaillant-se.

R. Cetu-int amâ : — CHEVALIERIEN :

Robert de BEAUMANOIR. *

An Autrou de TINTENIAC. *

Gui de ROCHEFORT.

Yoen CHARRUEL.

Robin RAGUENEL.

Huon de SAINT-YVON.

Caro de RODEGAT.

Olier ARREL.

Geffroy du BOIS. *

Yan ROUSSELET.

ECUIERIEN :

Guillou de MONTAUBAN.

Alan de TINTENIAC. *
 Tristan de PESTIVIEN.
 Alan de KANRAIS.
 Olier de KANRAIS.
 Louis GOYON. *
 Geoffroy de la ROCHE. *
 Guyon de PONTBLANC.
 Geoffroy de BEAUCORPS.
 Mauriç du PARC. *
 Yan de SERENT. *
 N. FONTENAY.
 Huguet TRAPUS.
 Geoffroy POULARD.
 Mauriç de TRONGUIDY. *
 Gestin de TRONGUIDY. *
 Guillou de la LANDE. *
 Olier de MONTEVILLE.
 Simon RICHARD.
 Guillou de la MARCHE.
 Geoffroy de MELLON.

Ar steredennou a verq ar re o devoa e'hoas o nizien
 bian beo, aroc ar revolution.

Ur groas a voe savet goude er plaç-se, mes distrujet
 eo bet casi oll er revolution. Lenn a rerc'hoas gouscoude
 e lizerennou ancien, var ar sichen a supporte anezi : *Da
 vemor perpetuel ar GOMBAT A DRÉGONT, gonezet
 gant an A. ur Marichal de Beaumanoir, er plaç-mâ,
 er bloa 1350.* — Louis XVIII en deveus laqet sevel un
 azrouëz ar c'haera er plaç-se memes, evit renta enor d'ar
 Vretonet vaillant pere a voezas exposi o buez evit sau-
 vetât o brô eus a valiç o adversourien, ha da zigaç sonch
 d'an oll Vretonet da zont d'o imita, mar bez ezom.

G. *Piou en devoe da zisput evit beza Duc a Vreiz?*

R. Yan a Vonfort, hanavezet evit Duc a Vreiz, dre

gombat Alre, an 29 a vis Guengolo 1365, a c'honzas var Charles de Blois. Gonit a reas Breiz oll, hac er meritout a rê, dre e furnez goude ar victor. Ober a eure en e vrô evel a eure goechal Herri IV en Franç. Ar pezh a gresq c'hoas e c'hloar, e zeo m'en devoa da gombati an daou buissanta general eus an Europ: Duguesclin ha Clisson. Emàn, dre e grueldet, à voe hanvet *ar C'higuer*.

Famill Monfort, assuret var an tron dre e verit, en deus possedet an Dugach a Vreiz bete nia zeo bet unanet d'ar Franç er bloa 1524.

G. *Petra voe caus m'en em roas Breiz d'ar Franç?*

R. Ar brezelliou cuntinuel, hac ar garantez vras e devoa an Duques ANNA evit e fobl, pere a gare eguis ur vam dener. Ar Brinces-se, leun a gourach, a vertus hac a garantez evit Breizis, o velet na elle qet resista ous ar Franç, hep brêvi e fobl, en em resolvaz d'en em sacrificia evit ar Vretonet, o tont da zemezi da Charles VIII, roue a Franç. Més evit se tout, ne voe qet c'hoas unanet Breiz d'ar Franç nemet goude maro Charles; neuze ANNA a zemezas da Louis XII, roue a Franç, dindan pehini e voe neuze unanet evit mad.

G. *Chom a rejot fidel d'ar Franç?*

R. Er bloa 1589, calz a guæriou eus a Vreiz en em discléryas evit an alianç a voa a enep Herri IV, roue a Franç; mes ar Prinç mad-mâ, tad e oll sujedet, ha mignon bras d'an dud divar ar meaz, da bere e promete *ar yar er pôd*, a deuas a ben, dre vadelez e galon, da c'honit calonou ar Vretonet, pere na rejont nep effort evit en em attachi dezàn, hac abaoue ec'h eller lavaret evit gouir e zeo bet bepret ar Vretonet fidel d'o Roue.

G. *Piou en deus hanavezet da guenta Herri IV evit Roue a Franç?*

R. Parlamant Breiz : Henor dezàn !

G. *Petra velet à gurius e Petersbourg, er bloa 1740?*

R. Er gouân vras a voe er bloa-se, e voe construo- eno, gant ar brassa urz, *ur Pales Scorn*, pehini en devoa 250 troatad anter a hirdet, var 16 anter a ledand- det, hac 20 a huedet. Eus ar rivier vras an Neva e voe tennet tout ar scorn-se, pehini en devoa 3 droatad teoder. Dre ma tennet anezo deus ar rivier, e vijent taillet evel mein benerez, ha pa vijent placet, ec'h arouset anezo gant dour eus a bep seurt liou. Dirac ar Pales-se e voe placet 6 canon scorn, teurniet, gant o affujou hac o rojou, grêt ive en scoru. Carguet e voent a boultr, hac e tenjot ganto.

G. Comzit din ivez eus a Feunteun Vozeley.

R. Ar Feunteun-se en em formas ouspen cant vloas so, dre un tourmant horrupl. Un ozac'h, spontet gant an tempest, a zortias eus e dy, hac a reas un toull en douar; qerqent e saillas ac'hane ul lomen vras a zour, gant qement a nerz, ma voe discaret d'an douar; hac o veza bet goude tostêt gant ur c'houlouen, an dour en em alumas, hac ar feunteun a leusqas flammou tan bras. Abaoue e deus conservet ar memes vertuz, bete so qen ma laqa en glaou ar brassa tamou coad glas; ha gouscoude an dour-se ne deveus tam tomder ebet, hac a so memes qer yen evel an doureyer all.

G. Comzit din eus a ur Breton vaillant benac?

R. Re am bez da ober, ma ranqen henvel ar Vretonet o deus disqezet e peb amzer ur gourach dreist ordinal. Ne hanvin nemet nebeut :

Duguesclin; Duguay-Trouin; Primoguet; Cornic; Moreau, etc. La Tour d'Auvergn, a Garahes, den eus a ur sqiant vras, hac en deus scrifet var sujet hon brô. Demeus ur famill puissant e voa, pa zeo güir e tisqenne eus Turen, Marichal a Franç, unan eus ar brassa generalet a voe. La Tour d'Auvergn eta en em angajas en brezel ar revolution (lavaret so bet memes e plaç un den yaouanq a voa seule souten e vam); ha goude calz a fêjou dreist;

ordinal, e felvezas d'ar gouarnant en bénvel General; mes an den vaillant na felvezas dezàn caout nep grad, nemet hini *Qenta Grenadier a Franç*, pehini a gonservas bete ma voe lazet gant un tol lauç en e galon, er bloa 1800. E numero er regimant na voe qemeret gant den; ha pa vije galvet en appel, ar grenadourien, a ur voez, a responte : *Maro er C'hampr a henor!!!...*

Er bloa 1828, Bisson a gommeande ur vatimant, e pehini e talc'bet forbanet prisonnerien; souden e zeo attaqet gant tri lestr preyzerien, eus a 70 den a eqipach pepini. Bisson n'en devoa nemet 14; mes en em resolvî a ra da rezista. Pa velas e saille ar forbanet d'an abordach, ha na chomme gantàn nemet 9 den hepgen, ec'h ordren d'e dud en em sauvetât, rac decidet e voa da zêvi e lestr ha da sailla gantàn en ear, qentoc'h eguet en em renta d'eur seurt tud. Mil hoan en devoe d'o laqat d'en abandoni : oll e falveze dezo mervel gantàn. Anfin, tec'hel a rejont, ha na chommas er vatimant nemet Bisson hac e bilot Tremintin. Emàn, carguet a indignation a enep ar forbanet hac a admiration evit e gabiten, a dou e varvo gantàn. Laqât a ra e zorn en e hini, hac an haros Bisson, gant e zorn all, a laqa an tan er boudrieren. Ractal e saill ar vatimant en ear, gant un drous an horrupla, hac e tisparis Bisson evit james..... Tremintin a voe stlapet var bord an aud, evel dre viracl, mes brêvet oll hac estropiet meurbet; eno e voa ive distaulet 70 forbant lazet.

Qerqent ha ma voezas ar ministr qement-mâ, e tigue-mennas da Tremintin dont d'e gaout, pa vije yac'h soüalc'h evit se. En effet, Tremintin a yas pa voe pare; hac evel m'en em bresantas, e voe diguemeret evel un haros. Ar Roue, bepret prest da recompansi ar vaillantis, en em hastas da enori an den courajus-mâ demeus a vercou e justic hac e vadelez.

C'hoar Bisson e devoe pemp cant scoët pansion digant ar Roue. — Bisson a voa demeus an Oriant, ha Tremintin demeus a Enez-Vaz.

G. Comzet oc'h eus din eus a Voaset vaillant; mes, ha ne zeus qet bet ivez Merc'het a galon?

R. Evel evit ar goaset, em bez calz da henvel; mes na gomzin nemet a beder, eus a vroyou differant.

1. Janned d'Arc, hanvet Guerc'hes Orleans, deus a vilajen Domremy, merc'h da ur paysant.

Ar Franç a voa neuze en ur stat trist, dre ar victoriou a c'honeze ar Sauzon en hon rouantelez memes. Janned, evel dre un inspiration divin, en em sel evel galvet gant Doue d'ar sauetât ar Franç ha da chasseal an enemiet, a voa var ar poent da guemer Orleans.

Mont a reas eta qerqent da gaout Charles VII, roue a Franç, hac o veza expliqet dezàn sclêramant an objet eus e demarch, en em laqa e penn an trouplou, hac ec'h ancourach an oll zoudardet, dre e exempl, en eur chasseal ar Sauzon. Cundui a reas neuze ar roue d'ar guær a Rheims, evel m'e devoa promettet, evit laqat e sacri. Mes an haroses-mâ a voe qemeret e siech Compiegn, ha casset da Rouan, e pelec'h e voe condaonet evel ur sorcerez da veza dêvet en beo, er bloa 1451, en mez e adversourien milliguet. Souffr a eure ur maro qer cris ha qen horrubl gant ur gourach ar vrassa.

Louis XVIII en deus grêt sevel statu Janned d'Arc en Orleans. — An A. Penguern, coronal Breton, a reas d'e regimant arrêti dirac ar Statu-se, hac a guemeraz an drapeau evit e saludi dre deir guech.

2. Ur guær a voe qemeret dre assaut, ar general adversour, aroc ar pillach, a bermettas d'ar graguez anlevi ar pez o devoa a breciussa ha sortial a guær. Souden e voe güelet greg commandant kær o sortial gant e goas var e diuscoas, hac ar graguez

all ous e heuill er memes fêçon. Ar general adversour, carguet a admiration evit un action qen caer, a reas grac d'an oll!

3. Er bloa 1522, ar Sauzon o veza qemeret Montroulez dre drabison, a bille hac a laze an habitantet. Ur plac'h a gampr eus ar Ru-Vras, chommet e-unan en ty, a zastumas merc'hiet all deus ar memes ru ganti; hac o veza digoret scoutil ar c'haio, a voa doun bras ha leuna zour, e lezas an nôr anter-digor, en hevelep fêçon, dre ma antree ar Sauzon a vanden, e coeent er c'haio aq eil var eguile, en nombr a ouspen 80, e pelec'h e voent heuzet. Anfin, an ty a voe forcet, hac ar plac'h generus - mâ o veza tec'hiet d'ar c'halatres gant e c'hamaradeset, a voe poursuet gant ar Sauzon, ha slapet dre ar prennest var ar pave. Pebes dommach neo get bet conservet e hano!

Castel Montroulez, assieget, a vanqe a voed; ar general ennemi, o c'houzout e voa an Itron a Rosampoul, greg ar gouarner, prest da wouilloudi ha ranfermet er c'hastel gant e fried, a laqas teurel dezi a bep seurt meuzou mad; mes ar gouarneres courajus a laqas o distol er meas, en eur lavaret: « Ar pez so mad evit va fried « hac evit ar garnison, a so mad avoalc'h evidon. »

G. *Peseurt Rouanezet so bet e Montroulez?*

R. Mari Stuart, rouanez Scoç, brudet bras dre e c'haerdet, e speret hac e maleuriou. Diambarqi a eure e Montroulez, er bloa 1548, en eur vont da Baris evit dimezi da vab ar roue a Franç. An A. Rohan, e penn an noblanc, a recevas anezi o sortial eus ar vatimant. Goude an *Te Deum* canet en ilis ar Vur, e yas da gouient S. Dominiq, e pelec'h e voa ar pales; mes o tremen dre Vanel ar Prison, etal ar C'hoc'hi, ar pont a grevas dindan poez ar gavailliri. Ar Scoçis en em laqas da grial: trahison, trahison; mes an A. Rohan, pehini a valec

tost da litier ar Rouanez, a brononças a boez penn ar c'homzou-mâ : *Biscoas Breton na eure trahison*. Epad an daou devez a dremenas ar Rouanez e Montroulez, e voe dorjou kær divudurennet. — Piou en devije credet neuze e rancje un deiz ar Brinces gaer-se, goude beza bet ranfermet 19 vloas er prison, dont da goll e buez var ur chaffot! Ah! bepret e vezo clêmet Mari; mes ar jalouses ha tyrantes Elisabeth a vezo da james execret.

Ar 20 a vis gouere 1831, Dona-Maria, Rouanez Portugal oaget a 13 vloas, a êruas e Montroulez, evit mont da, Paris. Rentet e voe dezi an oll enoriou, dre bep seurt mercou a respet ha dre an interest tener a guemeret evit ur rouanes qer yaouanq, pehini e devoa dija eprouvet calz a drouc'hraçou. Un devez a solennite vras a voe en deiz-se e Montroulez.

G. *Petra a velet a vrao goechal e Montroulez?*

R. Gouïel ar *Pantegot*. E mis Mae en em rassamble kær is er *C'hastel*, pehini ne voa qet ranfermet neuze evel bremâ, hac e velet eno ar Mêr hac oll pennou kær, ar voure'hisien, paour ha pinvidic, hac tout o famill, ar vare'hadourzet froües anfin, evel en ur pardon. Ar botret a vije recevet chevallierien d'an oad a 7 vloas, mes na dennent nemet da 18. E beg Torossen *Pantegot* e placet ur Rondachen, var behini e voa ul lapoussic coat, hanvet en gallec *Papegot*.

Neuze ar Mêr, o veza grêt laqat pep tra en urs, a c'halve ar chevalierien, pere hepquen o devoa droat da denna. Eno neuze, pep chevalier, armet eus e fusuil, a zeporte an urzou. Qerqent ar Mêr a rê sin d'ar c'henta chevalier da denna; ha pepini, herves e renq, a glasqe tapout al lapous. P'en devoa ur chevalier ar boneur da ziscar ar *Pantegot*, e save neuze eno ur c'hri a joa, hac e vije proclamet *Roue ar Pantegot*. Ractal e tiredet en kear, en ur grial a bouez penn : hen-a-hen en deus dis-

caret ar Pantegot. Dione'h-tu e vije lojet ur variqennad vin e ty ar Roue. Ar Mêr, a gostez dezàn *Roue ar Pantegot*, cheffou kêr, hac ur bobl immanç, en em rente en Ilis ar Vur, e pelec'h e vije canet un oferen solanel, hac e vije roet neuze millivr en arc'hant da Roue ar Pantegot, pehini ivez d'e dro, a roe ur repas caer.

G. Peseurtmarvaillou a gontet goechale Montroulez?

*R. Comza rêteusa Deuz ar Pouliet, eusa Gariguel an Ancou, eus ar Ganneres-Nôs, eus a Bot e voutou coad, eus ar Buguel-Nôs, eus ar Gornandonet a voa dindan ar Chastel, o conta o aour hac o arc'hant, hac eus a draouïgou brao evelse, pere a rê aoun d'ar yugale, hac avichou ivez d'ar re vras. Beza e voa c'hoas, ur brinces e feunteun *Campr-al-Livet*, hac un all e feunteun *S. Nicolas*, pere a deue en o frennestou d'an tol a greiz-de. Adrec forn *S. Martin* e zeus ivez ur feunteun, e pehini e chenche an dour e güin deiz goüel *S. Martin*, d'an tol a anter-nôs, etc. — Qementse u'en deo qet estonus, rac bremâ diveza e zeus bet tud speredus avoalch evit dabulina dirac ur *Golen*, en tu all da Benc'hoat*

G. Ha beza e zeus un dra gurius benac da velet e Montroulez?

R. Goechal e velet Tour caer an Itron Varia ar Vur, eus a behini ar men qenta a voe poset er bloa 1363, deiz anter-east. Er bloa 1806, an 28 a vis meurs, e fraillas ar peder goulonen e soutene, hac e coezas an Tour, burzud Montroulez, vardro un heur ha qart goude creiz-de. Pêvar den a voe lazet dindan. — Ar Pors môr hac ar rivierou, oll e mein beneres, ar pez na veler qet er guæriou vrasa memes, a so caer. — Pebes dommach ne zeus qet a blomennou evit furnissa dour da guêris! Istre ma ve se un ornamiant, e vez ivez eus ar brassa utilite.

Aroc êchui da gomz a Vontroulez, e lavarin penos hon tadou côs, goude beza bet clêvet gant o re-int, a lavare e

voa bet goechal ur merventi qen horrubl, na voa chomet nemet ur c'holistr evit serri an ilis.

Er bloa 15.... e voe ur vocen e Montroulez, pehini a anlevas un infinite a dud. Goelet hon eus memes en ber-rêt St.-Vaze, men-bez ar breur Joseph, cabucin, marogant ar vocen-se.

Ar c'hléaved lovr a zistrujas ivez ur bobl immanç er memes kær, pell-amzer so, pa zeo güir ar vèrejou nac an ilisou na suffisent qet da receo an dud varo, hac e voet obliget d'en em servicha deus a ur parq e penn hent S.-Augustin, en digor hentchou Brest ha Castel, a gleiz, casi e faç da hent Castel, hac a hanvet *Bêret al Lovrezet*. Qent ar revolution, procession ar Rogationou, goude an offeren canet en ilis S.-Augustin, en em rente en bêret al lovrezet, e lec'h ma canet al *Libera* evit ar re a voa enterret eno. Na vije qet bet un dra fall beza savet ur groas eno, var behini e vije merqet en memor a betra.

E bloa 1832, ar c'holera-morbus a reas ivez ur ravach spontus e Montroulez.

E Castel e veler Tour caer Creiz-kær; hac en ilis cathedral emedi Bolz superb an autrou Visdelou, escop.

Tost da Bont-Aven ez eus ur roc'hel vras hac a ell un den heppen da laqat da vouja.

G. Comziteus a Ilis hac eus a Douran I. V. ar Fur.

R. Da bignat d'an Ilis e voa 37 pazen mein beneres ar re gaera, labouret e mouleür. Digor ar pazinier a voa eus á 15 pe 16 troatat : a deo tyes, a gleiz ur gardecor superb. An Tour a voa evel hini Castel, mes brassoc'h ha caeroc'h ornet. A uz da ziou dor ar porchet e voa ar Verc'hes en ur groten dindan goer, ha d'e souten, pennou au 3 breur o devoe ar marc'hat evit construi an Ilis. A bep tu e voa S. Yan-Avieler ha S. Luc. Ebars an Tour e voa cambr an horolach, cambr ar soniri, cambr ar c'bleyer, elec'h ma voa ar c'hloc'h bras, var behini e voa bulzun ar güi-

aderien, o devoa roet ar c'hloc'h-se d'ar Vur, pa deuas o breuriez deus a S. Vaze d'ar Vur. Deus ar garidou huella e velet kær ha vardro. En diabars an tour beguec e voa cloc'h bras an heur, hac 8 cloc'hic a garillone hep quart-heur, hac a sone goechal an *Ave Maris stella*, hep heur. An A. Clerambault, musicien ardant, a gommanças d'e laqat da son an hym-se; mes ar revolution en ampechas. Daou gadran a voa : unan a roe var ru ar Vur hac eguile var plaç ar Pesqet. Garidou superb a voa da ober an dro d'an Ilis, en diavès hac en diabars. Dre an tu cleiz ec'h antreet en Ilis; a deo e voa auter S. Rene ha S. Guillern, ty bêleg an oferen guenta, ar sacristiri, traon an Ilis a roe var traon hent an hospital; goude e voa an ogrou, pelloc'h auter ar C'hrist bras a so en ilis S. Vaze, er penn a deo, auter an I. V. a Zelivranç pe Calon Sacr; a gleiz an auter-vas, ornet a uz eus ac'haridou marbr du labourret esqis; e costez an abostol, an Drindet en ur groten, S. Louis a goste d'an auter, ha S. Marc e costez an aviel; a gostez en ur groten an I. V. ar Vur, pehini a zigoret deiz gouel an Drindet, pardon an Ilis, ar pez a zigasse ur bobl immanç d'e fedi ha da admira al labouriou caer a voalenni. A gostez e voa auter ar Sepultur.

Ar c'hœur, qent 1788, a voa evel hini cathedral Castel, ornet a sculteür caer ha fin, mes distrujet e voent oll, ha ramplacet gant labouriou commun. Un èrer bras, e coeor alaouret, a servichee da lutrin, ha 3 leon coeor a orne e sichen. Tri lampr arc'hant a voa e traon an auter-vas, hac un all e tal ar Verç'hes, pere a vije alumet nos-de. A uz d'ar c'hœur, var an Ilis, e voa tour cloc'h *Guillaouic*. Etal ar pincin marbr ru-guen, en eur antreal en Ilis, e voa un dourellic e men K'santon, e pehini e voa un demezel, hac ermès un æl ous e c'hommunia. A uz d'ar prênest e voa scifet en aour : AVOYE A GOATANSCOUR. Bemdez e teue d'an oferen guenta d'ar Vur, hac e tigasse

en e davancher qig Ira bara da rei d'ar beorien. Heuillet un deiz gant e mam, e tispacas e davancher, ha na goezas nemet fleur. Ar vam en coler, e ranfermas en tourel Coatanscour, gant difen da rei dezi da zêbri; mes un zel a deue bemde d'e c'hommunia. Evit merq eus a se e voe roet an dourellic-se d'ar Vur.

G. Comzit din ivez deus Brest.

R. Beza e zeo, hep douctanç, ar c'haera pors-môr eus a Franc, hac a eller assuri ar c'henta eus ar bed oll, dre an antre estonapl eus ar Rad, herves rapport an autrou Cornic à V. ntroulez. Mes na ellàn qet nombri amâ an traou burzudus a veler er guær-se nac en Breiz: re em bez calz da scrifa.

Goechal, peb den nevez demezet, a voa obliget da zaillad er môr an deiz qenta ar bloas. Nac a intanvezet, ma n'o devije qet gouezet o goaset qèz neuzial!

G. Petra a veler a derrubl vardro enezen Sizun?

R. Beg ar Raz; ne zeus netra muioc'h spontus eguet ar passach horrubl-se; evelse, ar vartolodet gueiz, ous en tremen, na vanqont qet da lavaret:

Va Doue, va sicourit da basseal ar Ras,
Rac va lestr a so bian, hac ar môr a so bras.

Nep na zent qet ouc'h ar stur,
Ouc'h ar garrec a ra sur.

Biscoas den na dremenas ar Ras,
N'en devije aoun pe gloaz.

G. Petra a leverot eus ar guær gôs a Is?

R. Ar guær gaer-se a lavaret a voaer memes place lec'h e mâ bremâ Douarnenez, herves Pieres Baud, hac an historianet all ancien eus a Vreiz, hac a zupposer beza bet submerjet vardro fin ar bêvaret canvet, da lavaret eo, bremâ e zeus ouspen 1500 vloas. Goelet a rêr c'hoas cos mogueriou, pa vez izel ar môr. — Lavaret a rêr:

Abaoue ma zeo beuzet ar guær a Is,

Ne zeus qet cavet par da Baris.

G. *Petra a velet goechal a gurius e Qemper?*

R. Bep bloas, deiz gouel Santez Cecila, da ziv heur goude lein, e pignet er gueridou a so aziouc'h an nôr dal, e pelec'h e voa statu men ar roue Gralon var varc'h, etre daou dour ilis S. Caourintin. Eno e vije canet var vuzic. Epad-se, ur Serjant Polic a bigne var taillard ar marc'h, ur voutaill, ur gobelet hac ur zerviet en e zorn; emân a gargue ur veren a vouïn, a bresante anezi d'ar roue, a dorche e vuzellou d'ar prinç, hac e taule ar veren var ar blacen. Ar bobl en foul a zaille evit e drapout, hac an hini en rente, hep na vije na faoutet na torret, en devije cant scoët evit e boan. Goude se e vije laquet ur branq laure en dorn ar roue Gralon.

G. *Petra a leverot deus ar C'hroasie?*

R. Ar graguez hac ar merc'het yaouanq, guisquet caer, hac ornet eus a bep seurt fleuriou, a rede var ur garrec a voa var bord ar môr, hac eno, o daoulagad savet varzu an ên, hac o divrac'h en ear, e canent, pa valent al lapousset-môr :

Lapous, Lapous, Lapous,

Digas din va fried, ha din va amoureux.

G. *Petra eo bividiguez ar Vretonet?*

R. Ar Vretonet a gar ar religion dreist pep tra, hac ar brassa attachamant o deus evit ar Roue; meurbet e zint hospitalyerien. Mes reproch a rêt da galz da garout re o banne, ha da-nonpas beza propr aoualc'h. Ar pezh a eston calz a dud, e zeo güelet peguen dies e zoar azezet diouc'h taul, evel pa vez dies caout ur banq qemper evit beza en hueldet hac en distanc convenabl, ar pezh a bermetfe lezel ar scudel var an daul, e lec'h e delc'hel etre an daouarn. Ar routin a ra calz a c'haou, rac na c'hoantaer qet planta goez Avalou, rac aoun da veza laeret, hep sonjal penos, amezeg an hini a blantfe goez

avalou , o velet en dese emâ calz a avantach , a deuse ive d'e dro da blanta e-unan ; hac au eil e ser eguile , o dese ar blijadur da gaout ur banne gist d'o repasiou , dreist oll da derri o sec'het epad al labouriou rust eus an eaust.

Ma sonchfet ervad er profit a vez tennet demeus ar gist , dreist oll gant plant eon evel a laqer bremâ , en em amprestfet da blanta. Un deiz da zont ; e vezo guelet hor brô , evel Guengamp ha Moëlan , eur vrô a gist , hep cessi da veza eur vrô a hed.

Clêvet a meus penos eur bêleg en devoa an habitud , hep pautr a vadeze , da angagi an tad da blanta ur blanten avalou , hac e sentet outân. Evelse ar barres-se a fournis hirio calz a gist. An tillach a vez gallet ivez beza ramplacet gant pleineh. Ur c'hustum fall eo ivez eva varlec'h den , hep rîça ar picher pe ar scudel. An habitud da lezel a bep seurt loustoni vardro an ty ; qementse oll , herves rapport ur medecin habil , a so peuncaus da galz a glénvejou danjerus. Neuze , elec'h guelvel ur medecin mad , ne rear , peurvuia , nemet remejou comerezet , ha na glasqer ar medecin nemet re divezat avichou. Tleout a rafet ober granjou bras , evit dastum au hed , e cas a c'hlaou , qentoe'h eguet en lezel en draw. Nac a gollou a rear en default a se!

Qement a lavarar amâ ne dle choqi den , rac ne zeus bet nep intantion d'en ober : control a se eo.

Mes , caout a ra din e zeo poent achui hor C'honferançou , rac aon , elec'h dont da amusi , e teufe da scuiza , ar pezh na souhetân qet. Va design eo hepqen laqat tremen ur momentic a blijadur en ur len al levricmâ. Contant , ma el plijout. Evelse beza grêt.

FIN.

E Montroulez , e ty LÉDAN , e traon ru ar Vur.

LIX